

JUBILEJI

OB SEDEMESEETLETNICI ZGODOVINARJA DR. DUŠANA KERMAVNERJA

Dr. Dušan Kermavner se uvršča s svojim opusom knjig, razprav in člankov med najplodovitejše zgodovinarje slovenskega političnega zgodovinopisja novejšje dobe.

Rodil se je v Ljubljani 7. decembra 1903. Po maturi leta 1922 se je najprej vpisal na Visoko trgovsko šolo v Berlinu, po treh semestrih na tej šoli pa je študij nadaljeval na pravni fakulteti v Ljubljani. Že v višjih razredih gimnazije je postal marksist. Od leta 1920 je delal v mladinskih in drugih delavskih organizacijah ter objavljaj prispevke v njihovem tisku. Leta 1924 se je kot delegat udeležil IV. kongresa Komunistične mladinske internacionale v Moskvi in sodeloval kot delegat tudi na III. kongresu KPJ na Dunaju. V letih 1927/28 je objavljaj članke o narodnem vprašanju v mladinskem časopisu Svobodna Mladina.

Življenjska pot marksističnega intelektualca v predaprilski Jugoslaviji je bila težka, polna odpovedi in samopremagovanja. Po takšni poti je korakal tudi Dušan Kermavner. V obdobju diktature kralja Aleksandra je bil večkrat aretiran, štirikrat so ga postavili pred sodišče, dvakrat pa obsodili po zakonu o zaščiti države na robijo. Najprej je predsedel v ječi dve leti od leta 1929 do 1931. Takoj po izpustitvi je postal pobudnik in redaktor levega časopisa Književnost. Poleti 1933 je bil ponovno aretiran in drugič obsojen na tri leta robije. Šel je skozi kaznilnice v Mariboru, Lepoglavi in Sremski Mitrovici. V ječah Aleksandrove diktature je napisal med drugim tudi osnutek zgodovine delavskega gibanja. Po vrnitvi z robije leta 1936 je poglobil svoje preučevanje s temeljito pritegnitvijo zgodovinskih virov. Plod tega dela sta bili dve monografiji o slovenskih socialističnih ideologih dr. Henriku Tumi in Albinu Prepeluhu. Z izdajo Tumovih spominov Iz mojega življenja z Urednikovimi dopolnitvami ter z izdajo Prepeluhovih Pripomb k naši prevratni dobi z obširno študijo o idejnem razvoju in delu Albina Prepeluha-Abditusa je prikazal dovršen del idejnega razvoja slovenskega delavskega gibanja v prvih treh desetletjih XX. stoletja. S temi deli se je uvrstil med vidne raziskovalce slovenskega delavskega gibanja. V letih od 1937 do 1941 je objavil vrsto politično-publicističnih in zgodovinskih člankov v časopisu Sodobnost. Na svojo pobudo je prevedel tudi pomembno delo francoskega zgodovinarja Alberta Mathieza Francoska revolucija (Ljubljana 1938) in delo sovjetskega pisca Iljina Priroda in ljudje (1940), za filozofsko biblioteko Slovenske Matice pa je pripravil izbor del Augusta Comta.

V februarju leta 1940 so ga ponovno zaprli za dva in pol meseca v koncentracijsko taborišče Bilečo. Po vrnitvi, ko je potekel rok izgube častnih

pravic na osnovi obsodbe iz leta 1933, mu je bilo šele omogočeno, da je promoviral za doktorjā prava.

Okupacijo je od februarja 1942 dalje prebil v italijanski konfinaciji na otoku Ustice in v koncentracijskih taboriščih (Renicci, Flossenburg in Buchenwald).

Po osvoboditvi je bil član komisije za pripravo osnutka ustave FLRJ, nato pa je bil zaposlen pri ministrstvu za zunanje zadeve kot zgodovinar-ekspert. Leta 1949 je postal znanstveni sodelavec Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani.

Iz njegovega obsežnega opusa naj navedem nekaj najpomembnejših knjig in razprav, v katerih se pisec loteva prevrednotenja slovenske politične zgodovine. V knjigi Začetki slovenske socialne demokracije od srede osemdesetih do začetka devetdesetih let (Ljubljana 1963) se je lotil na 754 straneh izredno pomembne problematike, ki je bila dotlej le fragmentarno obdelana. Študija je plod mnogoletnega zbirateljskega in raziskovalnega dela. Avtor prikazuje obdobje začetkov delavskega gibanja in socialne demokracije na Slovenskem. Posebno pozornost posveča nastanku in razvoju delavskega gibanja v Ljubljani, v revirjih in v Trstu. Historično vrednoti vlogo prebujajočega se slovenskega delavskega razreda, njegove napore in prizadevanja, da bi se organiziral v okviru socialne demokracije in izdajal svoje časopise. Na osnovi obsežnega arhivskega in časopisnega gradiva osvetljuje socialni položaj slovenskega delavstva, nečloveško izkoriščanje, posebno revirskih rudarjev. Sistematično razčlenjuje prva stavkovna gibanja na Slovenskem, delavske shode in njih problematiko. Prav tako avtor pozorno sledi stališčem meščanskega tiska (Slovenski narod, Slovenec, Edinost itd.) do začetkov socialne demokracije na Slovenskem.

Dotlej se v slovenskem zgodovinopisju še nihče ni ukvarjal s tem obdobjem tako temeljito in sistematično. Znanstvena odlika dela so sistematične in temeljite rekonstrukcije političnega življenja v delavskih izobraževalnih društvih, njihovih shodov, prikazi socialnega položaja delavstva ter izčrpni pregledi stavkovnega gibanja na Slovenskem v tem obdobju.

Sistematično proučevanje slovenskega delavskega gibanja je Kermavnerja vodilo do spoznanja, da je nadvse potrebno prevrednotiti marsikakšno sodbo, ki so jo zapisali o naši politični preteklosti zgodovinarji prejšnjih generacij. Med takšna prizadevanja sodijo vsekakor njegove pripombe k Slovenski kulturnopolitični in slovstveni zgodovini dr. Ivana Prijatelja, enega redkih slovstvenih zgodovinarjev, ki je opravil pomembno pionirsko delo na politično-zgodovinskem področju, ko je svoja literarna proučevanja povezoval s širokimi okvirji politične zgodovine. Prijateljevo delo je prežeto z liberalnodemokratskimi koncepti, zato so Kermavnerjeve opombe ob ponatisu Prijateljeve slovstvene zgodovine pomembna dopolnitev. Kermavner je k posameznim knjigam Prijateljeve zgodovine napisal na stotine strani tehtnih pripomb, ki dopolnjujejo Prijateljevo delo. Njegove politično-zgodovinske opombe k peti Prijateljevi knjigi obsegajo zajetno dodatno knjigo na 808 straneh. Rezultati avtorjevih temeljitih raziskav in popravkov so tako obsežni in dragoceni za slovensko zgodovinopisje, da raziskovalci ne bodo mogli mimo njegovih številnih ugotovitev. Popravki in prevrednotenje Prijateljevih pogledov so namreč do-

segli tak obseg, da je avtor napisal celo vrsto bistveno novih monografskih razprav, ki dopolnjujejo Prijatelja v taki meri, da se pred bralca oziroma raziskovalca resno postavlja vprašanje, ali nemara ne bi bilo bolje, da bi avtor napisal samostojno delo. Povsem točna je Kermavnerjeva ugotovitev, da so se slovstveni zgodovinarji Prijateljeve šole v glavnem držali njegovih izsledkov in jih niso poglobljali, razčlenjevali in prevrednotili. V svojih opombah je sledil, preverjal in dopolnjeval Prijateljeve politično-zgodovinske okvire tako natančno, da bralca navdaja s presenečenjem. Nekatere formulacije kritika so ponekod preostre, zlasti na mestih, ko opozarja na pomanjkljivosti v zvezi z navajanjem gradiva oziroma na pomanjkljivo interpretacijo gradiva. Kermavnerjeva zasluga je, da se je prvi lotil kritike Prijateljevega liberalnodemokratskega koncepta oziroma subjektivizma, ki se kaže v njegovi raziskovalni metodi.

Na splošno lahko rečemo, da Kermavnerjev Dodatek: Socialistično gibanje med Slovenci od začetkov do leta 1895 skupaj z njegovo knjigo Začetki slovenske socialne demokracije v desetletju 1884—1894 predstavljata znanstveno temeljna dela s področja slovenskega delavskega gibanja. S ponatisom Prijateljevega dela in Kermavnerjevimi opombami, dopolnitvami in popravki je dobilo slovensko zgodovinopisje dragocen kulturnopolitični oris dobe, ki pa ga bo nujno treba z enako vestnostjo dopolniti še z gospodarskimi raziskavami.

Z vrsto razprav se Kermavner loteva tudi zgodovinske problematike slovenskega delavskega gibanja 20. stoletja. V sklop teh raziskav sodi tudi študija Ivan Cankar in slovenska politika 1918 (Ljubljana 1968). Delo je zasnovalo na obsežnem časopisnem gradivu, arhivskih raziskavah, še neobjavljeni Tumovi korespondenci, spominih in drugem. Vodilo pri raziskovanju in razčlenjevanju mu niso aprioristični sklepi, zasnovani na domnevah, ali neargumentiranih teoretičnih razglabljanjih, temveč solidna, na virih zgrajena zgodovinska razčlenitev. Prav ta zgodovinski metodološki prijem daje knjigi svojevrstno izvirnost. Celotne problematike se pisec loteva kot kritičen raziskovalec. Prvenstvena naloga mu je odkrivanje pomembnih dejstev, prikazovanje toka dogajanja, ugotavljanje in razčlenjevanje stališč organizacij, političnih strank in njihovih voditeljev. Avtor odpira nove poglede na celo vrsto vprašanj v zvezi z deklaracijskim gibanjem, politično fiziognomijo slovenskih političnih strank in njihovo taktiko v predrevratni dobi. Kermavner je kot prvi med slovenskimi zgodovinarji do podrobnosti razčlenil in ovrednotil razcep v socialnodemokratski stranki v letih 1917/1918. Osvetlil je tedanje Tumove politične koncepte ter kritično pretresel nastopa Ivana Cankarja v Trstu in Ljubljani leta 1918.

V svojem najnovejšem delu Politični boji na Gorenjskem in delavsko gibanje na Jesenicah — Javorniku od začetkov do leta 1918 (1530 strani rokopisa) dr. Dušan Kermavner obravnava na svojstven način slovensko politično življenje od šestdesetih let XIX. stoletja do leta 1918. Njegova študija je nadaljevanje poprejšnjih raziskav, zlasti njegovega dela Slovenska politika v letih 1879 do 1895 in politično zgodovinskih opomb k peti knjigi slovenske kulturnopolitične in slovstvene zgodovine dr. Ivana Prijatelja (1848—1895), ki so izšle leta 1966. V navedenih raziskavah je poudarek na prevrednotenju določenih ustaljenih liberalnih predstav iz slovenske politične zgodovine. V predloženem

delu O političnih bojih na Gorenjskem, je avtor konkretno na terenu, raziskal politično strankarske manifestacije dogajanja, ki ga je v vseslovenskem merilu poprej že temeljito proučil v vrsti svojih del. Najnovejše delo dr. Dušana Kermavnerja tako predstavlja samostojno, zaokroženo študijo, ki ima svoja izhodišča v poprejšnjih raziskavah, ali kot je sam zapisal, je značilnost njegove študije »mikro-gorenjski pristop k makro-slovenskim političnim zapletom in problemom v avstrijskem polstoletju našega političnega življenja«. Prav njegove predhodne raziskave so mu omogočile, da je osvetlil gorenjsko politično življenje kot integralen del splošnega slovenskega političnega gibanja in ne iztrgano iz družbeno-narodnega okvira.

Svojo študijo je dr. Kermavner razdelil v tri zajetne dele. V prvem delu: Pred socialno prebujo in o njenih začetkih (do leta 1903) nas podrobno seznanja s političnim dogajanjem od šestdesetih let do leta 1885. Iz regionalnega gorenjskega gradiva sledimo porajanju slovenske narodne stranke, njeni dejavnosti v dobi slogaštva, pavperizaciji v propadajočih krajih starega železarstva, razcepu na klerikalni in liberalni tabor, prvim pojavom socialne prebuje, občinski politiki itd.

V drugem delu Jesenice v osredju političnega življenja na Slovenskem od velike krščanskosocialne stavke aprila 1904 in liberalne ofenzive v letih 1904 do 1905 do krize v jeseniškem občinskem svetu leta 1908, je avtor svoje razčlenitve osredotočil na javorniško-jeseniško stavko leta 1904 in njene odmeve na klerikalno-liberalni boj. Posebno pozornost je posvetil gibanju za volilno reformo, občinskim in državnozborovskim volitvam jeseni 1905 in spomladi 1906 ter strankarskim trenjem v jeseniškem občinskem odboru. V tretjem delu Rast socialne demokracije ob krščanskem socialstvu v letih 1908—1914 in njen prodor v vojnih letih (do konca 1918) pisec obravnava politično življenje na Jesenicah v letih 1908—1918. Pred nami zaživi podoba političnega življenja klerikalnega in liberalnega tabora ter vse močnejše rasti socialne demokracije. Ugotovitve do katerih se je avtor v svojih razčlenitvah dokopal, so novost v našem zgodovinopisju.

Avtorjeve razčlembе temelje predvsem na časopisnem gradivu, spisih predsedstva kranjske deželne vlade; v svojem socialnopolitičnem orisu drugih arhivskih fondov ni koristil. Pri odbiranju časopisnega gradiva je rajši navedel preveč kot premalo. Preobsežno navajanje citatov ponekod ustvarja vtis nedodelanosti in razvlečenosti. Kljub pomanjkljivostim pa ima delo Dušana Kermavnerja za zgodovinopisje velik pomen, saj osvetljuje začetke in razvoj delavskega gibanja v gorenjskem kotu s povsem novih metodoloških izhodišč in v marsičem ruši ustaljene klerikalne in liberalne predstave strankarskih političnih bojov ter v regionalnem merilu kritično vrednoti politično dejavnost obeh meščanskih strank. Pred bralcem rastejo konkretne žive podobe klerikalno zanesenih jeseniških župnikov, bojevitih liberalnih učiteljev in tržanov, ki se spoprijemajo z nemškutarji in s klerikalnimi nasprotniki. Posebno skrb je pisec posvetil začetkom socialne prebuje ter aktivistom socialne demokracije, ki so se upirali klerikalnemu taboru, ki je prek zanesenih župnikov vodil lokalno politiko. Strankarsko političen boj v lokalnem merilu je avtorju uspelo živo osvetliti. Lokalna zgodovina Jesenic je s tem delom pridobila zanimivo študijo socialnopolitičnih bojov od šestdesetih let do leta 1918, ki bo koristna

ne le za zgodovinarje, temveč tudi za družbene delavce. Delo nima le lokalnega pomena, saj je njegova zasnova znatno širša. Slovenski zgodovinar pri obravnavi strankarskih političnih bojev v letih 1860 do 1918 ne bo mogel mimo Kermavnerjevega skrbno zbranega gradiva in ugotovitev. Avtor je s tem delom storil korak naprej v vrednotenju slovenske politične zgodovine z marksističnih nazornih kotov. Prizadevanje dr. Dušana Kermavnerja lahko ovrednotimo kot nov poskus pisanja lokalne socialnopolitične zgodovine, katere namen je, da se pravilno in kompleksno ovrednoti zgodovina delavskega gibanja kot sestavni del slovenske nacionalne zgodovine. Iz teh izhodišč lahko ocenimo Kermavnerjevo študijo kot pionirsko delo na področju socialnopolitične zgodovine Slovencev, ne glede na nekatere pomanjkljivosti v sintetiziranju gradiva, ki povzročajo vtis premajhne zaokroženosti, strnjenosti in vsebinske dodelanosti zbranega gradiva.

Na koncu naj opozorim na Kermavnerjevo znanstveno historično kritiko. V prvi vrsti na njegovo plemično kritiko Golouhovih spominov, saj bi ti članki po obsegu lahko napolnili zajetno knjigo. Rezultati Kermavnerjeve kritike bi bili vsekakor mnogo bolj učinkoviti, če bi jih spremljal umirjen ton podajanja. S tem ne mislim trditi, da njegova spoznanja in ugotovitve niso točne. Kermavnerjeva kritika zagovornikov povzdigovanja meščanske preteklosti v jugoslovanskem zgodovino in njegovi nastopi proti hegemonističnim in nacionalističnim tendencam v zgodovinskem prikazovanju medjugoslovanskih odnosov so vsekakor na mestu, zlasti še v ozračju močnih nacionalističnih tendenc, ki se porajajo v zgodovino jugoslovanskih narodov. V teh polemičnih razpravah pisec včasih žal zapada v neumesten ton. Njegovo opozorilo, da se je treba lotevati pisanja zgodovine z vso znanstveno kritičnostjo, pa je vsekakor vredno vsega upoštevanja in pohvale.

Svoje zgodovinsko delo opravlja z globoko notranjo prizadetostjo. Njegove razprave dajejo raziskovalcem trdno osnovo za raziskovanje slovenskega delavskega gibanja. Kermavnerjevo delo na tem področju lahko označimo za pionirsko. Njegovi sklepi so plod natančnega študija arhivskega in časopisnega gradiva, tuje mu je vsako aprioristično 'sintetiziranje'. V svojih metodoloških prijemih se drži pravila, da je potrebno temeljito proučiti gradivo in šele nato presojati, vrednotiti in delati sinteze.

Slovenska akademija znanosti in umetnosti mu je izrekla priznanje s tem, da ga je leta 1972 izvolila za dopisnega člana.

Marijan Britovšek

Dodatek k bibliografiji Dušana Kermavnerja*

1. Socialno farizejstvo na V. katoliškem shodu. Glas svobode, št. 21 (6. IX. 1923).
2. Nekaj razmišljanj o našem delavstvu. (Psevd.: Josip Škrabar.) Glas svobode, št. 18—19 (26. IV. 1924).
3. Kaj je z Orjuno? Glas svobode, št. 18—19 (26. IV. 1924).
4. 1. junij pred sodiščem. Delavsko-kmetijski list, št. 16 (4. XII. 1924).

* Bibliografija Dušana Kermavnerja je izšla v Letopisu Slovenske akademije znanosti in umetnosti, 22, 1971, Lj. 1972, str. 41—46. Na tem mestu objavljamo njegove članke v delavskih listih od 1923—29 in članke iz let 1971—72, ki so izšli po izidu letopisa.

5. Slovenska duhovščina v boju proti boljševizmu. Delavsko-kmetijski list, št. 11 in 12 (12. in 19. III. 1925).
6. K diskusiji. I. En dokument. II. Zakaj se prepiramo? III. Ali za Kristana ali proti njemu? IV. Ena paralela. (Psevd.: Griša.) Delavsko-kmetijski list, št. 43, 44 in 45 (26. XI., 3. in 10. XII. 1925).
7. Korak naprej, dva koraka nazaj. Delavsko-kmetijski list, št. 14 (8. IV. 1926).
8. Dušan Kermavner, Za enotnost proletarske športne in telovadne internacionale. Svoboda II/1926, št. 4—5, str. 62—65.
9. D. K., O internacionali proletarskih svobodomislecev. Svoboda II/1926, št. 4—5, str. 71—72.
10. D., Zgodovina 1. maja. Svoboda III/1927, št. 1 (1. maj), str. 4—5.
11. L. E. F. (po uvodnih poglavjih knjige Karl Korsch »Arbeitsrecht« priredil). Svoboda III/1927, str. 17—21.
12. D. K., Prva mednarodna delavska mladinska konferenca pred dvajsetimi leti. Svoboda III/1927, št. 2 (1. junij), str. 37—39.
13. »Enotnost« zopet pred sodiščem. S. Kermauner oproščen. Enotnost, št. 16 (27. IV. 1927).
14. Izlet delavcev na vas. Ustvarjajmo stike med delavci in kmeti! (Šifra: D.) Enotnost, št. 25 (8. VII. 1927).
15. Eno leto izhajanja »Enotnosti«. Enotnost, št. 35 in 36 (16. in 23. IX. 1927).
16. Pogum in vztrajnost sta nam danes predvsem potrebna. Enotnost, št. 50 (30. XII. 1927).
17. Delavsko gibanje se more resnično konsolidirati le na pravi marksistični podlagi. (Psevd.: Dekalist). Enotnost, št. 1 (5. I. 1928).
18. Naše splošne naloge. (Psevd.: Dekalist). Enotnost, št. 3 (20. I. 1928).
19. Kdo je Stanko? Sodrug Vlado-Franjo Vulč. Enotnost, št. 8 (24. II. 1928).
20. Samokritika je nepogrešno orožje proletarske avantgarde. (Psevd.: Daneu). Enotnost, št. 9 (2. III. 1928).
21. Naše stališče. Niti »klero«- niti »demo-komunizem«, za samostojno razredno proletarsko politiko. Enotnost, št. 9 (2. III. 1928).
22. Sodrugu Vladu — Slovo njegovih sodelavcev. (Psevd.: Daneu). Enotnost, št. 9 (2. III. 1928).
23. Politični položaj in naloge dekalistov. Enotnost, št. 10 (6. III. 1928).
24. Med mase na delo za dekalizem. Enotnost, št. 11 (10. III. 1928).
25. Odkod mrtvilo in ravnodušnost med proletariatom? Enotnost, št. 12, 13 in 14 (23. in 30. III. ter 6. IV. 1928).
26. Kakšna je vloga SSJ in JSDS. Enotnost, št. 15 in 16 (13. in 20. IV. 1928).
27. Kakšen more in mora biti cilj proletarske razredne izobrazbe? (Šifra: D.) Enotnost, št. 16 (20. IV. 1928).
28. Politični boj, kritika in »blatenje«. Enotnost, št. 17 (1. V. 1928).
29. »Što gore, to bolje«. (Šifra: Š. D.) in Opomba uredništva. Enotnost, št. 21 (25. V. 1928).
30. Pogrom policije na komuniste po vsej državi in po vsej Sloveniji. Enotnost, št. 33 (7. IX. 1928).
31. Korošček režim — režim nezakonnosti in nasilja. Enotnost, št. 34 (14. IX. 1928).
32. Kruh, svobodo in mir si more delovno ljudstvo le v razrednem boju izvajati! Enotnost, št. 35 (21. IX. 1928).
33. Za splošno amnestijo političnih jetnikov. Enotnost, št. 36 (28. IX. 1928).
34. SSJ — odkrita zaveznica režima. Enotnost, št. 36 (28. IX. 1928).
35. Proti izjemnemu nezakonitemu režimu nad delavskim gibanjem v Sloveniji. Enotnost, št. 37 (5. X. 1928).
36. Temeljne naloge našega tiska. Enotnost, št. 40 (26. X. 1928).
37. Po desetih letih. Enotnost, št. 41 (2. XI. 1928).
38. Socialpatriotje — repek buržoazije. Enotnost, št. 42 (9. XI. 1928).
39. Nacionalistična ulica in proletariat. Enotnost, št. 43 (16. XI. 1928).
40. V obrambo golega življenja. Enotnost, št. 45 (30. XI. 1928).
41. Vojaška diktatura. Enotnost, št. 47 (14. XII. 1928).
42. Logična pot reakcionarnega režima. (Ob osmi obletnici obznane.) Enotnost, št. 49 (28. XII. 1928).

43. Bohinjski kmečki upor v juliju 1871 v obrambo stare pravde. Delo, št. 198 (24. VII. 1971).
44. Novi podatki o izjalovljenem popotovanju desetčlanske delegacije KPJ na moskovski posvet marca 1928. Naši razgledi, št. 1 (14. I. 1972).
45. Od političnega mita nazaj k stvarnosti okrog Klementa Juga. Planinski vestnik 1972, 60—66.
46. Prvo ali Trstenjakovo »društvo slovenskih pisateljev«. Sodobnost 1972, 1027 do 1042.
47. Novo o minulih rusko-slovenskih in češko-slovenskih stikih. Delo, št. 88 (31. III.) in št. 95 (7. IV. 1973).
48. Idrijski »punt« za »staro pravdo« pred sto leti. Delo, št. 148 (2. 6. 1973).